

Bilder och symboler - nation och könsroller

Bilder och symboler, en introduktion

Under 1800-talet var tankar om en stark nordisk gemenskap betydelsefulla under flera perioder. Vikingen blev en kraftfull symbol för nordisk/germansk gemensam historia och identitet. Symbolen användes flitigt inte minst inom konst och litteratur.

Bilden av vikingatidens människor har använts länge för att skapa en svensk nationell identitet. Det var på 1870-talet som begreppet vikingatiden skapades. Danska och svenska arkeologer hade i början på århundradet, när vetenskaperna utvecklades, nöjt sig med att dela in förhistorien i sten-, brons- och järnålder. Begreppet vikingatid skapades när arkeologen Oscar Montelius i en artikelserie 1872 med rubriken ”Lifvet i Sverige under vikingatiden” inledde så här:

”Vikingatiden! – Hvilka romantiska tankar väckas icke vid minnet af denna bragdrika tid, då Nordens söner funno hemmet för trångt och stormade ut öfver hafvet för att söka ära och guld; då de grundade nya blomstrande välden i aflägsna länder och med sitt friska blod föryngrade folken i vestern och södern af Europa?”

Denna dyrkan av våld och erövringar, denna övertro på vad nordisk kultur och nordiskt blod kunde bidra med i andra länder, ter sig i dag våldsamt romanti-

serad och överdriven. Men bilden lever ändå kvar i många sammanhang, parallellt med att kunskapen genom den moderna arkeologin har utvecklats. På fotbollsläktare vajar vikingahjälmarna i fantasifulla variationer när det är dags för landskamp, i butiker ler fryntliga små vikingar av trä mot turisterna och i serier på TV och i tidningar härjar en rå, men inte särskilt begåvad sälle med sin omgivning.

Att mannen med horn på hjälmen knappast existerat under vikingatid är ett faktum som kommersiella och ideologiska intressen gärna bortser från. Det finns inga sådana hjälmfynd från vikingatid, de är en konstruktion från tyska, fantasifulla operakostymer i mitten av 1800-talet. Dessutom bör det kanske påpekas att förmodligen halva befolkningen var kvinnor redan då.

I dag är den bild de flesta av oss bär på tämligen långt borta från den kunskap den moderna arkeologin presenterar.

Nation och könsroller

Bilden av vikingen som nationell symbol skapades under en period då den framväxande arbetarrörelsen ifrågasatte nationen och hävdade klasstillhörigheten. Motståndet mot kriget var också starkt, något som kunde hota den politiska maktens intressen. Med

förskoleklass

årskurs 1–5

årskurs 6–9

gymnasiet

fakta

hjälp av nationalsånger, flaggor, museer, konst och litteratur skapades en högröstad nationalism som stod i skarp kontrast till arbetarrörelsens ideologi och politik.

I den konstruktion av vår förhistoria som vikingatiden blev, var mannen en erövrare som med svärd i hand reste ut. Att den helt övervägande andelen män var bönder, fullt sysselsatta med att få fram försörjning för familjen och de djur man hade, passade inte in i den bilden. Det var heller inte vad arkeologin kunde bidra med då. Studier av storslagna fornlämningar ovan mark var det dominerande, tex Uppsala högar och runstenar. Utgrävningarna på Birka under Hjalmar Stolpes ledning bekräftade bilden av ett storslaget förflutet. Att Birka var ett undantag, en främmande fågel bland samhällen av bönder och trälar, har arkeologiskt kunnat belägas först de senaste decennierna då nya metoder och nya frågeställningar sökt spåren efter alla dem som stannade hemma.

I det storslagna scenario som bestod av hjältar och sjöfarare blev bilden av kvinnan lika stereotyp. Hon trånar efter hjälten, väntar på stranden eller, om hon skall vara riktigt aktiv, väver. Genom bl a Tegnér's Frithiofs saga som med illustrationer av August Malmström nådde ut till Sveriges skolbarn under många decennier, återgavs könsrollsmönster som säger mer om den tid då de skapades än om vikingatiden.

I ett samhälle utan elektricitet och affärer, nästan utslutande präglad av självhushåll, i ett hårt klimat med en kort växtsäsong att kämpa mot, spelade naturligtvis kvinnorna en oerhört viktig roll. Det räcker med

att börja diskutera vilken betydelse mat och kläder har för individen eller tillverkningskedjan för textilier i ett självhushåll för att betydelsen skall framgå tydligt.

Frågeställningar:

- Undersök hur konstnärer på olika sätt med hjälp av bilder skapar en idé om en nation med ett storslaget förflutet. Hur framställs män respektive kvinnor?
- Den stereotypa mansbilden är minst lika intressant som bilden av kvinnan. Vilka män skildras inte?
- Vilka bilder kan i dag ha samma funktion för att skapa stereotypa könsroller? (Inom reklam och film t ex).

Material:

Bild: 1800-talets stora oljemåleri av August Malmström, Ingeborg mottager av Orvar Odd en underrättelse om Hjalmar's död. Ett foto av målningen kan du ladda ner som pdf-fil från samma webbsida som den här övningen. Foto: Nationalmuseum, Fototeket.

Litteratur: Frithiofs saga med illustrationer av August Malmström finns på de flesta bibliotek, men kan vara magasinerad. Den är baserad på en isländsk saga, samarbete kring litteraturstudier är möjligt.

Besök ett museum med konstsamling kan rekommenderas (Nationalmuseum, läns- eller konstmuseum). Många museer har duktiga pedagoger, be att få tala med någon av dem före besöket.

2 Bilder och symboler - Nation och könsroller

förskoleklass

årskurs 1–5

årskurs 6–9

gymnasiet

fakta